

**PRAVNI FAKULTET
UNIVERZITETA U TRAVNIKU**

**PREDMET: PRIVREDNO PRAVNI SISTEM
I POLITIKA**

PROFESOR: DOC. DR. EDIN ARNAUT

II SEMESTAR, 2014/2015.

Kombinacija tipova ekonomske politike i poslovni ciklusi

- U modernoj stvarnosti gotovo da nema primjene čistih tipova ekonomskih politika, iako ih je prilično, kao smo predhodno prikazali, veliki broj (10).
- Po pravilu su na sceni svojevrsne MIX koncepcije i politike. Savremene zemlje u programima ekonomskih politika kombinuju elemente monetarističke ekonomske politike, ekonomske politike racionalnih očekivanja, heterodoksne ekonomske politike i ciljane liberalizacije, kojima se pridaju elementi neokeynisijske ekonomske politike.
- Naravno, svaka zemlja vrši kombinaciju ekonomskih politika na «svoj način», ovisno od stanja, postavljenih ciljeva ekonomskih politika i snage (političke, stručne) nosilaca ekonomskih politika.
- U tom se kontekstu (na ostvarenju postavljenih ciljeva) kombinuju instrumenti ekonomske politike: monetarna politika, fiskalna politika, politika dohodaka i cijena, politika ekonomskih odnosa sa inostranstvom, čime se djeluju na sljedeće veličine:
 - a) proizvodnja (količina, dinamika ostvarenja, ekonomski rast),
 - b) zaposlenost,
 - c) cijene,
 - d) tražnja i potrošnja,
 - e) investicije,
 - f) opća i zajednička potrošnja,
 - g) izvoz i uvoz robe, usluga, kapitala, itd..

- Najčešće i najuspješnije kombinacije tipova ekonomske politike se ostvaruju u odnosu monetarne i fiskalne politike.
- Na to upućuju iskustva zapadnih zemalja koje su ostvarile zavidan ekonomski oporavak upravo kombinacijom restriktivne monetarne i ekspanzivne fiskalne politike.
- U takvom aranžmanu je monetarna politika služila kao lijek protiv inflacije i kao sredstvo privlačenja stranog kapitala zbog visokih kamatnih stopa.
- Pri tome je uticaj visokih kamata neutralizovan fiskalnom politikom - Smanjivanjem poreznih stopa.
- Ova kombinacija je najuspješnije primjenjivana u SAD zbog jake ekonomske pozicije u međunarodnom monetarnom sistemu.
- Kombinacija fiskalne i monetarne politike ima veliko značenje za efekte ukupne ekonomske politike, pri čemu se sve mjere poduzimaju kako bi se ekonomija zemlje vodila u ravnotežno stanje, odnosno punu zaposlenost i iskorišćenje faktora proizvodnje bez inflacije.

Poslovni ciklusi

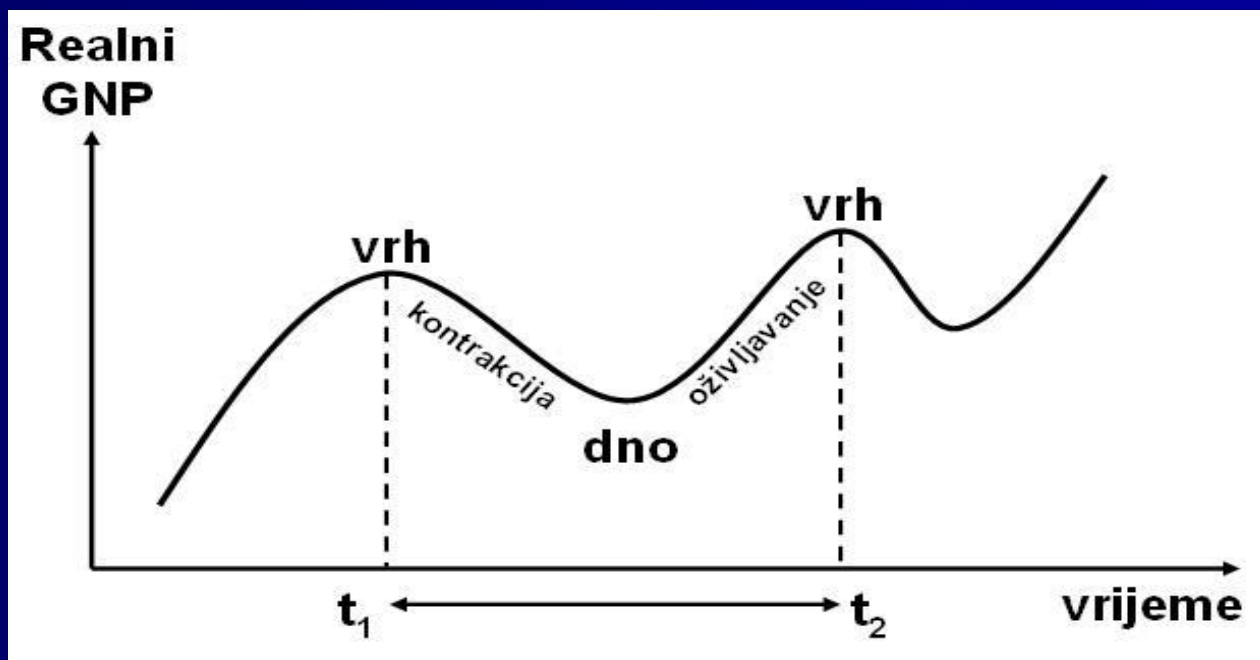
- Koja će se ekonomska politika i koja kombinacija ekonomskih politika primjeniti zavisi naročito od stanja u kome se nalazi ekonomija jedne zemlje, s obzirom da je tržišna ekonomija podložna poslovnim (konjuktornim) ciklusima, koji se međusobno smjenjuju većom ili manjom pravilnošću.
- Pod poslovnim ciklusima podrazumijevamo fluktuaciju ukupne proizvodnje, GDP-a, dohotka i zaposlenosti, a mogu biti:
 - kratkoročni poslovni ciklusi (u trajanju do dvije godine),
 - dugoročni (u trajanju do deset godina)

Poslovni ciklusi se sastoje od četiri faze:

- (1) vrh poslovnog ciklusa,
- (2) kontrakcija ekonomskih aktivnosti,
- (3) dno poslovnog ciklusa i
- (4) ekspanzija ekonomske aktivnosti

- Dužina ciklusa se određuje protokom vremena od početka bilo koje od faza ciklusa do početka te faze u narednom ciklusu (na našem dijagramu vrijeme $t_1 - t_2$).

■ *Poslovni ciklus*

(1) **Vrh** poslovnog ciklusa karakteriše **puna zaposlenost kapaciteta**. U ovom periodu **ekonomija zemlje bilježi polet**: rastu investicije, proizvodnja i zaposlenost, dostiže se najveća nivo GDP-a (*boom*). Agregatna ponuda može nadmašiti agregatnu tražnju («pregrijavanje privrede»).

(2) **Kontrakcija** predstavlja **blagi pad ekonomskih aktivnosti**. Pošto je u vrhu zabilježena **povećana agregatna ponuda i pad agregatne tražnje** - smanjuju se prodaje, to s jedne strane, povećava zalihe, a s druge, smanjuje proizvodnju, zaposlenost i cijene. **Profiti padaju i sve više preduzeća dolaze u teškoće**. Očekivanja su pesimistična, investicije minimalne i postojeći kapaciteti neiskorišteni, dolazi do otpuštanja radne snage. Veću nezaposlenost slijedi pad dohotka domaćinstava, što dalje ugrožava tražnju. **Opadanje realnog GDP u dva ili više uzastopnih kvartala označavamo recesijom (recession)**. Produbljanje problema u nekim slučajevima dovodi i do *krize hiperprodukcije* (od kojih je najveća bila *Velika ekonomska kriza 1929-33*).

(3) **Dno je najniži nivo ekonomskih kretanja**. Obilježena je najnižom proizvodnje, najnižim cijenama i visokom nezaposlenošću, kao i najnižom tražnjom u odnosu na proizvodne kapacitete. **Profiti su niski. Očekivanja za buduću prodaju su slabija, pa su kompanije nespemne izlagati se riziku novih investicija. Ako je dno duboko naziva se depresijom (depression)**.

(4) **Ekspanzija - oporavak označava fazu ponovnog povećavanja proizvodnje i zaposlenosti**. Prepoznatljivi znaci oporavka su: zamjena dotrajale opreme, povećavanje zaposlenosti, dohotka i izdataka potrošača, optimističnija očekivanja zbog povećavanja prodaje.

■ **Marksisti su tumačili da je ciklično kretanje i pojava ekonomskih kriza fenomen kapitalističke privrede koja se bazira na privatnoj svojini i slobodnom tržištu**.

- **Odgovore na pitanja zašto ekonomska kretanja poprimaju ciklične oblike, odgovore daju dvije grupe teorija o poslovnim ciklusima:**

Prva grupa teorija se oslanja na argument slučajnih, iznenadnih udara u agregatnoj tražnji (*vanjske* teorije) što utiče na promjene u dohotku i zaposlenosti.

Ove teorije uzrok poslovnim ciklusima nalaze u faktorima izvan ekonomskog sistema – ratovima, prirodnim katastrofama, političkim prevratima, otkrićima novih izvora sirovina, čak i uticaju sunca (teorija «sunčanih pjega») i td.

Druga grupa teorija polazi od teze o **systematskim promjenama koje izazivaju promjene unutar ekonomskog sistema**. Ovdje se tvrdi da nakon svakog oživljavanja slijedi **kontrakcija**, a nakon svake kontrakcije slijedi ponovno oživljavanje.

- **Najvažnije teorije o poslovnim ciklusima su:**

(1) ***Monetarna teorija*** koja cikličnost objašnjava ekspanzijom i kontrakcijom novca i kredita u privredi, pa je upravljanje novčanom masom jedini i dovoljni instrument upravljanja privredom;

(2) ***Model multiplikatora i akceleratora*** koji cikličnost tumači teorijom investiranja (akceleratorom);

(3) ***Političke teorije*** ekonomsku cikličnost pripisuju političarima koji prilagođavaju fiskalnu i monetarne politiku da bi ponovo bili izabrani.

(4) ***Teorije ravnotežnih poslovnih ciklusa*** tvrde da pogrešne predstave o kretanjima cijena i nadnica navode ljude da premalo nude ili da premalo rade.

STABILIZACIONA EKONOMSKA POLITIKA

1. POJAM STABILIZACIJE I STABILIZACIONE POLITIKE

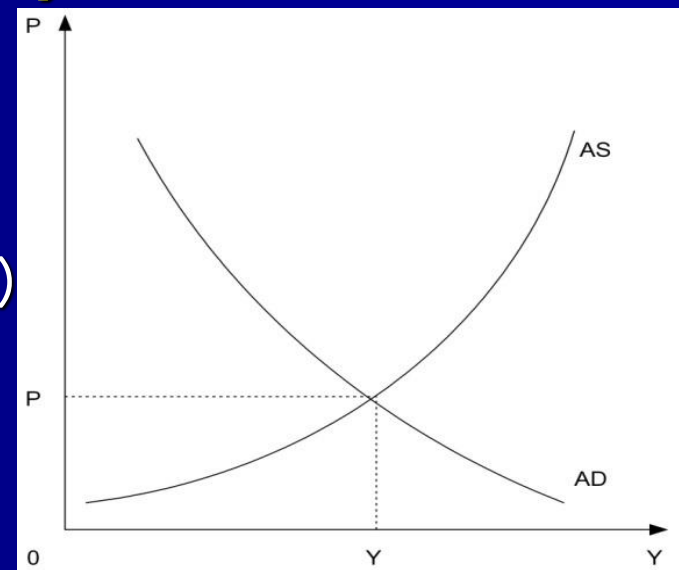
■ **Politika stabilizacije**

U najširem smislu pod **stabilizacijom** podrazumjevamo uspostavljanje **makroekonomske ravnoteže u ukupnom privrednom životu** ili u pojedinih privrednim sektorima.

Makroekonomska ravnoteža je najpoželjnije stanje svake ekonomije, budući da će tada biti zadovoljene potrebe u svim oblicima potrošnje (agregatna tražnja) po postojećim cijenama ponuđenih roba i usluga (agregatna ponuda).

■ **Makroekonomska ravnoteža (AS-AD model)**

Makroekonomska ravnoteža ili ravnoteža narodne privrede (*economy's macroeconomic equilibrium*) ostvaruje se na presjeku krivulja agregatne potražnje (AD) i agregatne ponude (AS). **U tom se presjeku određuje ravnotežni nacionalni dohodak i ravnotežni nivo cijena.**

- **Politika stabilizacije** (ili stabilizaciona politika) predstavlja politiku upravljanja agregatnom potražnjom, koja se provodi radi održanja stabilnosti cijena i pune zaposlenosti.
- U principu, politika stabilizacije je kratkoročna i najčešće se vodi mjerama **fiskalne i monetarne politike**.
- S obzirom da savremene imaju ciklični tok – ekspanziju smjenjuje recesija i depresija, pa ponovo dolazi do prosperiteta i ekspanzije zadatak politike stabilizacije je ublažavanje ovih cikličnih kretanja, odnosno održavanje (ili vraćanje) makroekonomske ravnoteže.
- **Ove politike su kratkoročne i nazivaju se stabilizacionim ekonomskim politikama, koje su istovremeno i anticiklične politike.**
- Osnovni ciljevi kratkoročne stabilizacione politike jesu spriječavanje ili otklanjanje mogućih poremećaja (**fluktuacija**), odnosno usmjeravanje makroekonomskih agregata: ekonomskog rasta, zaposlenosti i inflacije.
- Tri bitna pitanja određuju sadržinu kratkoročne stabilizacione politike, i to:
 - (1) uzroci poremećaja u privredi,**
 - (2) zaostajanja u stabilizacionoj politici, i**
 - (3) neizvjesnosti u ekonomskoj politici.**

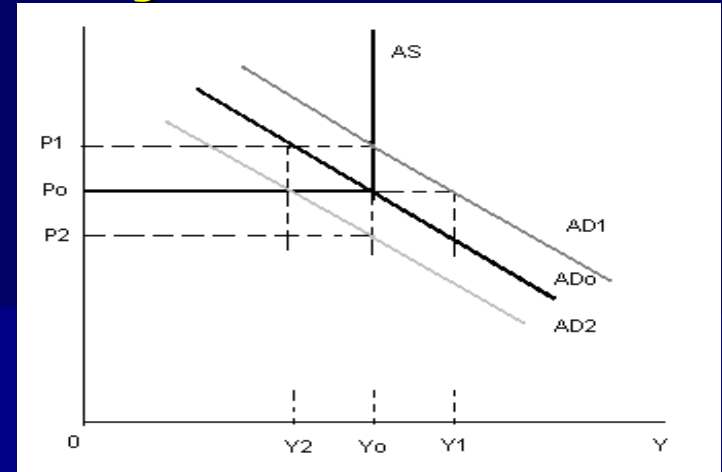
Grafički prikaz politike stabilizacije

Ako je AD_0 čini agregatnu potražnju u uslovima poremećaja, u stabilizacionoj politici provodimo:

a) restriktivne mjere - promjenom krive AD na AD_0 (ako se radi o AD_1 , kako bi se eliminirao višak potražnje nad ponudom i nestali uzroci inflacije potražnje),

b) odnosno stimulativnim mjerama (ako se radi o AD_2 , kako bi se eliminirao manjak potražnje i povećala zaposlenost)

- **Objašnjenje:** Pretpostavimo da je agregatna ponuda Keynesova tipa i da je razina cijena P_0 , i da je ravnotežna agregatna potražnja AD_0 na razini pune zaposlenosti Y_0 . Ako je potražnja dana krivuljom AD_1 , tada će uz istu razinu cijena ravnotežna agregatna potražnja biti Y_1 (veća), pa će višak potražnje nad ponudom uvjetovati inflaciju potražnje vukući opću razinu cijena prema gore P_1 . Zadaća je stabilizacijske politike u ovom slučaju promjenama krivulje agregatne potražnje restriktivnim mjerama na AD_0 , kako bi se eliminirao višak potražnje nad ponudom i nestali uzroci inflacije potražnje..
- Ako je potražnja predočena krivuljom AD_2 , tada će uz istu razinu cijena ravnotežni proizvod biti Y_2 (manji od Y_0) i tada će razlika uvjetovati porast nezaposlenosti.
- Zadaća stabilizacijske politike u ovom slučaju je promjena krivulje potražnje stimulativnim mjerama na krivulju AD_0 kako bi se eliminirao manjak potražnje i povećala zaposlenost.

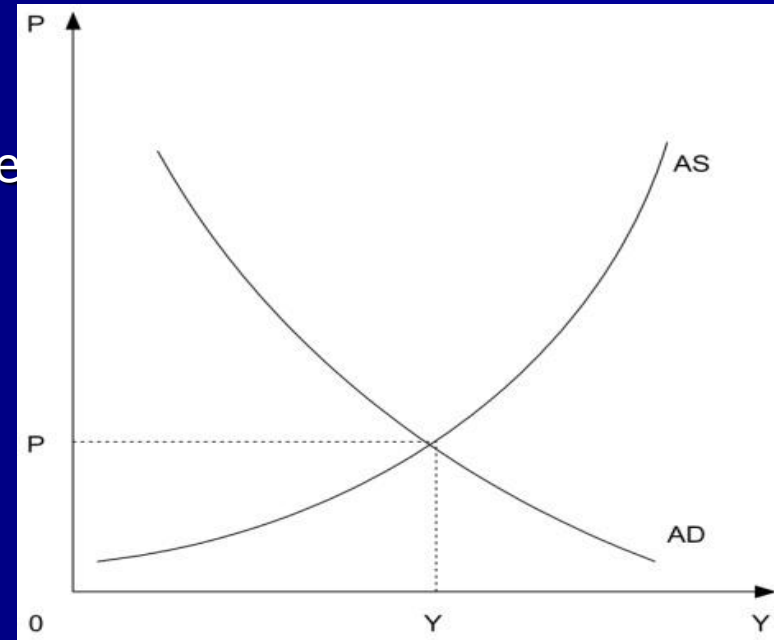
Neusklađenost agregatne ponude i agregatne tražnje

- Osnovni poremećaji u makroekonomiji jedne zemlje dolazi zbog neusklađenost agregatne ponude i agregatne tražnje.
- Najpoželjnije stanje svake ekonomije jeste makroekonomska ravnoteža, odnosno poklapanje agregatne ponude i agregatne tražnje. Tada će biti zadovoljene potrebe u svim oblicima potrošnje (agregatna tražnja) po postojećim cijenama ponuđenih roba i usluga (agregatna ponuda). Nivo GDP-a je i opći nivo cijena određen je odnosom (interakcijom) agregatne ponude i agregatne tražnje.
- **Sučeljavanje agregatne ponude i agregatne tražnje (AS-AD model)**

Makroekonomska ravnoteža ili ravnoteža narodne privrede (*economy's macroeconomic equilibrium*) ostvaruje se na presjeku krivulja agregatne tražnje i agregatne ponude. U tom se presjeku određuje ravnotežni (nacionalni) narodni dohodak (nacionalni proizvod) i *ravnotežni nivo cijena*.

■ **Kako su makroekonomska ponašanja zbir ponašanja domaćinstava i preduzeća, makroekonomska ravnoteža je kombinacija općeg nivoa cijena i ukupne količine svih**

proizvoda i usluga u zemlji, pri kojoj niti kupci niti prodavci ne žele promijeniti svoje kupovine, prodaje ili cijene.

- Međutim, promjenom agregatne ponude ili agregatne tražnje mijenjat će se položaj makroekonomske ravnoteže (odnosno svaka promjena općeg nivoa cijena ili količina dovodi do smanjenja kupovina ili prodaja).
- Budući da kriva AS izražava međuovisnost nacionalnog proizvoda i nivoa cijena u kratkom roku i da je kriva zbog toga kratkoročna ova kriva može poslužiti za analizu kratkoročnih fluktuacija agregatne tražnje na cijene i na ekonomsku aktivnost zemlje. Stoga se kriva agregatne ponude može mijenjati i nije data zauvijek.
- Pri cijeni većoj od ravnotežne, poslovni sektor bi želio prodati više nego što bi kupci (potrošači) mogli kupiti. Budući da bi preduzeća proizvodila više nego što potrošači kupe, roba bi se gomila na zalihama. Kako to nije racionalno, preduzeća će smanjiti proizvodnju i sniziti cijene. Jednom kada se ravnoteža uspostavi, ne postoji više pritisak na promjene nivoa cijena.
- U suprotnom slučaju – kada je nivo cijena je ispod ravnotežnoga, tada je AD veća AS, što će privredu pomaknuti ulijevo od AD – u situaciju viška tražnje, i što će stimulirati povećanje odnosa cijena potičući ekspanziju proizvodnje (agregatne ponude) do onog nivoa koja će odgovarati poželjnim agregatnim izdacima. U tabeli 8. prikazane su promjene AS i AD kao uzroka odsupanja od makroekonomske ravnoteže.

Promjene AS i AD kao uzroci odstupanja od makroekonomske ravnoteže

■ **Na nivo agregatne tražnje utiču razni faktori, i to:**

(1) mjere ekonomske politike (koji su pod kontrolom domaćih nosilaca vlasti) i

(2) vanjski faktori (koji su izvan kontrole nosilaca ekonomske politike).

(1) U mjere ekonomske politike koje utiču na agregatnu tražnju spadaju promjene:

- - monetarne politike (preko ponuda novca i kamatne stope utiče se na obim investicija; povećavanje novčane ponude smanjuje kamatnu stopu i poboljšava kreditne uslove,
- - fiskalne politike (preko javnih izdataka i poreza); porezne olakšice povećavaju dohodak .

(2) U faktore koje su izvan kontrole nosilaca ekonomske politike spadaju:

- - Očekivanja (prognoze) ekonomskih subjekata i povjerenje u business,
- - Rast inostrane proizvodnje,
- - Kretanje cijena na svjetskom tržištu
- - Demografske promjene,
- - 5/31/2016 Nepredvidivi politički događaji.

Ako se ovi faktori mijenjaju kriva AD će se pomjerati ulijevo ili udesno. Pri većem općem nivou cijene postoji manja spremnost za kupovinu roba i usluga pa se agregatna tražnja smanjuje (pomjera se ulijevo). I obratno, ukoliko se opći nivo cijena smanjuje agregatna tražnja

Agregatnu ponudu čini veličina proizvodnje (ukupnost domaćih roba i usluga uvećani za uvoz) u nacionalnoj privredi koje je nacionalni poslovni sektor voljan proizvesti i ponuditi pri datom nivou cijena u određenom razdoblju.

Funkciju agregatne ponude, dakle, pokazuje međuzavisnost između proizvodnje i nivoa cijena.

■ **Agregatna ponuda zavisi od:**

- **potencijalne proizvodnje i**

- **nivoa troškova.**

■ (1) **Potencijalna proizvodnja** (veličina potencijalnog društvenog proizvoda) predstavlja onaj nivo koji bi se ostvario kada bi faktori proizvodnje bili u potpunosti iskorišteni, uz stabilne cijene (što podrazumijeva *prirodnu stopu nezaposlenosti*).

■ (2) **Ako troškovi inputa u proizvodnju rastu** (npr. povećavanje plata, rast cijene goriva i sl.) doći će do porasta cijena roba/usluga na tržištu i smanjenja agregatne ponude.

Npr., ako se troškovi proizvodnje udvostruče i cijene po kojima preduzeća nude proizvode će biti udvostručene.

Zaključujemo da su poremećaji u makroekonomiji jedne zemlje - *promjene u ponudi novca ili tražnji za novcem, koje utiču da GDP, kamatne stope ili cijene odstupaju od postavljenih ciljeva ekonomskih politika.*

- Npr. promjene u općoj potrošnji iskazane kroz povećavanje potrošnje vlade ili preko promjena (povećanja) stopa poreza radi ispunjenja socijalnih ciljeva utiču na nivo agregatne tražnje ukoliko nisu praćena odgovarajućim mjerama monetarne ili fiskalne politike. U ovom slučaju javna potrošnja kao komponenta agregatne tražnje utiče na promjenu općeg nivoa cijena i time izaziva poremećaje u odnosu na ponudu.
- Poremećaji mogu biti uzrokovani i ponašanjem samih nosioca ekonomske politike (vlade).
- Ukoliko oni izvrše pogrešnu procjenu mjera koje treba preduzeti – njihovo dejstvo će biti kontradiktorno. Primjer za ovo je Velika ekonomska kriza 1929-33/34 kada je pogrešno vođena monetarna politika još više produbila ekonomsku krizu zapadnih zemalja.
- Isto tako, poremećaji mogu nastati i zbog ponašanja vladajuće stranke u predizbornoj kampanji. U trci za glasovima stranke obećavaju povećavanje javne potrošnje (izdaci za socijalno taranje, obrazovanje, zdravstvo) i smanjenje poreza, koje ako dođu na vlast i te mjere zajedno primjene izazivaju krupne poremećaje.

INFLACIJA U EKONOMSKOJ POLITICI

1. Ispoljavanje iflacija

- **Inflacija** je opći rast cijena (ili rast općeg nivoa cijena), odnosno pad vrijednosti novca.
- Riječ **inflacija** je latinskog porijekla i izvorno znači naduhavati (*innflare*), nadimanje (*inflatio*), a ekonomski, ona predstavlja «**naduhavanje**» **cijena i novčanih dohodaka, troškova proizvodnje i drugih novčanih iznosa, tj. poremećaj u robno-novčanim odnosima kada količina novca u opticaju znatno prekorači veličinu robnih fondova.**
- Inflacija nastaje kao **posljedica neravnoteže između agregatne ponude i agregatne tražnje** (rast cijena jednog dobra uslijed promjena ponude i tražnje tog dobra ne znače inflaciju), **što dovodi do porasta cijena i pada vrijednosti novca** (smanjenja njegove kupovne moći). Inflacija se može posmatrati i kao oblik **deprecijacije novca.**

Posljedice (nekontrolisane) inflacije su:

(1) Preraspodjela dohotka i bogatstva između različitih socijalnih grupa, pri čemu najviše strada srednji sloj (uključujući one koji žive od plata i drugih fiksnih dohodaka: renti, penzija, stipendija), a manje bogati, zbog čega i nastaju politička i socijalna previranja. Isto tako vrši se preraspodjela bogatstva od povjerilaca na dužnike (gube oni koji su posudili novac).

Na sličan inflacija utiče na to da izvoznici više prodaju u zemlji (zbog viših cijena), a manje izvoze, dok s druge strane, uvoznici više uvoze i prodaju u zemlji. Time se pogoršava bilans vanjske trgovine, što stvara probleme u bilansi plaćanja.

(2) Manja kupovna moć novca («jeftiniji novac») i distorzija relativnih cijena i outputa (što za posljedicu ima pogrešnu alokaciju faktora proizvodnje), što direktno slabi ekonomske aktivnosti u zemlji i izvoz.

- Npr. rast cijena za 30 % znači da su robe, čija je prosječna cijena za taj period iznosila 100 € u toku ovog perioda poskupjele na 130 €. Dakle, nominalna vrijednost novčanice od 100 € je realno izgubila na supstanci, pa se sada za 100 € može kupiti kupiti znatno manje roba nego prije poskupljenja

- Nasuprot ovih negativnih dejstava, **dozirana i kontrolisana inflacija djeluje stimulatивно na ekonomski razvoj** (povećavanje investicija, zaposlenosti, bolje korišćenje ekonomskih potencijala i sl.). Obično se to kaže za stopu inflacije od **3-4 % godišnje**.

- **Posljedice:**

- **novac gubi vrijednost,**
- **cijene nisu više tržišni signali,**
- **novac više nije mjera vrijednosti roba i usluga.**
- **vrši se neravnomjerna raspodjela bogatstva (dužnici dolaze u nepovoljniji položaj), opada GDP.**

Postoji više vrsta inflacije, od kojih navodimo sljedeće:

- **Prema osnovnom mehanizmu nastajanja** inflacija može biti:
 - ***apsolutna*** (prouzrokovana povećavanjem količine novca u opticaju - - iznad rasta količina roba i usluga) i
 - ***relativna*** (nastala zbog povećavanja brzine opticaja novca).

Prema intenzitetu inflacija može biti:

- **Umjerena ili puzajuća**, koju karakteriše jednocifrena godišnja stopa inflacije (najčešće do 2-3 % godišnje), i uobičajena je za razvijene privrede. Ovaj porast cijena ne ugrožava realne oblike vrijednosti, ljudi ne gube povjerenje u novac i ne moraju novac pretvarati u nekretnine ili druge realne oblike vrijednosti kako bi spriječili obezvrijeđivanje novca. Štaviše, često se upotrebljava kao sredstvo za poticanje ekonomskog rasta (tzv. monetarno poticanje rasta), jer se putem rasta cijena i nadnica stimulišu potrošnja i investicije;
- **Galopirajuća inflacija** (dvocifrena ili čak trocifrena godišnja stopa inflacije, npr. 50 ili 100 % godišnje) izaziva niz ekonomskih problema: novac brzo gubi svoju vrijednost, pa ga se ljudi žele brzo osloboditi i pretvoriti u realne vrijednosti ili stabilna devizna sredstva;
- **Hiperinflacija (četverocifrena stopa)**, koja može toliko da «podivlja» da dostigne 1000 %, pa i više, u nekim slučajevima iznosi milione procenata godišnje ili čak mjesečno). Najpoznatije hiperinflacije u historiji nastale su tokom i nakon Prvog svjetskog rata: npr. u Njemačkoj 1923. godine cijene su toliko porasle (mijenjajući se doslovce iz sata u sat) da je za kupovinu običnih namirnica bila potrebna vreća novčanica. Ovo je rijedak tip inflacije i nastaje, uglavnom, u vrijeme rata ili kao posljedica rata ili revolucije;
- **ekonomske aktivnosti. Ili, drugacije receno, marginalni prihodi su prihodi od prodaje dodatne jedinice proizvoda.**
- **Izbor (ekonomske odluke) se, uglavnom, donosi na osnovu ovih granicnih (marginalnih) velicina, pa se marginalna analiza primjenjuje kao metodoloski postupak za najsire tumačenje ponasanja ekonomskih subjekata. Maksimiziranje efekata odluke se desava kada se marginalni troškovi izjednače sa marginalnim dohotkom.**

- **Prema dužini trajanja** inflacija može biti:
 - *sekundarna,*
 - *jednokratna,*
 - *hronična*
- **Prema dejstvu inflacija** može biti:
 - *Slobodna,*
 - *prigušena (kontrolirana).*
- **Slobodna (neobuzdana) inflacija** je ona koja se odvija bez (efikasne) kontrole, cijene se prepuštaju same sebi i penju se vrlo brzo. Ako se ne suzbije brzo se pretvara u hiperinflaciju.
- Nasuprot ovoj neobuzdanoj inflaciji, **prigušena (kontrolirana ili obuzdana inflacija).**
- U razvijenim tržišnim ekonomijama nakon Drugog svjetskog rata inflacije su, uglavnom, **kontrolirane (prigušene).**

Kao monetarni fenomen (povećavanje novca u opticaju kreditnom i monetarnom politikom) inflacija je u razvijenim tržišnim ekonomijama obično vezana za stanje blisko punoj zaposlenosti, budući da se većom količinom novca mogu poduzimati nove investicije i otvarati nova radna mjesta. Otuda, ponuda i tražnja rastu, pri čemu profit i nadnice rastu često brže nego troškovi života. **Dakle, inflacija redovni je pratilac konjunktornog kretanja i stanja pune zaposlenosti.** Međutim, poslije perioda poleta i inflacije dolazi period depresije, koji se karakteriše neuposlenošću kapaciteta.

Treba napomenuti i to da pretjerana kontrola cijena izaziva pojavu sive ekonomije.

Deflacija i stagflacija

- Suprotna pojava od inflacije je **deflacija**, koja predstavlja **povećavanje vrijednosti novca**.
- Ovu pojavu karakteriše: **smanjivanje količine novca u opticaju praćenog općim padom cijena** i povećavanjem kupovne snage novca, porast kamatne stope i ukočenost tržišta.
- **Neminovna posljedica deflacije je smanjivanje tražnje, pad investicione i druge ekonomske aktivnosti, povećavanje nezaposlenosti, smanjivanje obima proizvodnje i usporenost prometa roba, te bankrotstvo mnogih preduzeća.**
- Deflacija je često posljedica **ekonomske krize a može biti i njen uzročnik (po pravilu je depresija praćena deflacijom)**, pa se često označava **kao veće zlo od inflacije.**
- Slično kao i inflacija može biti izazvana raznim monetarnim, opće ekonomskim i političkim faktorima, a najčešće kao posljedica zajedničkog djelovanja: monetarno-kreditne politike, neracionalne raspodjele dohotka, opadanja proizvodnje, opadanje produktivnosti rada i sl.
- **Danas je deflacija rijetka pojava i uglavnom je rezultat vladine monetarne politike.**
- Za cilj može imati povećanje izvoza (domaća roba postaje jeftinija za uvoznike), uravnoteženje platne bilanse i sl. Pogoduje vjerovnicima koji su posudili novac, dok je za dužnike nepovoljna (vraćaju više novca nego su posudili).
- Štetu od deflacije trpe i poduzetnici, s obzirom da je svaki posao pri stalnom opadanju cijena nerentabilan. Ukoliko su, uz to, poduzetnici još i dužnici, situacija za njih je još teža, jer svoje ranije obaveze plaćaju vrijednijim novcem. U upotrebi je i pojam **dezinflacije** koja označava smanjivanje stope inflacije.

- Uz inflacije se pojavljuje i fenomen **stagflacije** (dolazi od riječi **stagnacija** i **inflacija**), pod kojom se podrazumjeva istovremeno **pojavljivanje visokih cijena i visoke stope nezaposlenosti**.
- **Stagflacija je proces neravnoteže u privredi koji obilježava višak ponude radne snage (nezaposlenost) i istovremeni višak tražnje roba i usluga.**
- Izvor staglacije je smanjenje ponude na tržištu. Smanjenje ponude smanjuje proizvodnju i zaposlenost, uz istovremeno povećavanje cijene. Najčešće korišteni pokazatelj staglacije je **indeks neugodnosti (discomfort index)**, a koji definira kao zbir stope opće nezaposlenosti (neugodnost nezaposlenosti) i stope inflacije (neugodnost inflacije).
- **Borba protiv staglacije podrazumijeva ekonomsku politiku koja uklanja uzroke smanjenja ponude (kao što su, npr. povećanje troškova faktora proizvodnje, u koje se mogu ubrojiti i povećani porezi ili carine; razne monopolske i oligopolske tržišne strukture).**

Polazeći od prethodne konstatacije da inflacija predstavlja posljedicu neravnoteže između agregatne ponude i agregatne tražnje, sve uzroke inflacije možemo svesti na one koji podstiču povećanje potražnje i na one koji direktno ili indirektno utiču na smanjenje ponude.

NA OSNOVU TOGA MODERNE TEORIJE INFLACIJE DIJELIMO NA TRI OSNOVNE GRUPE:

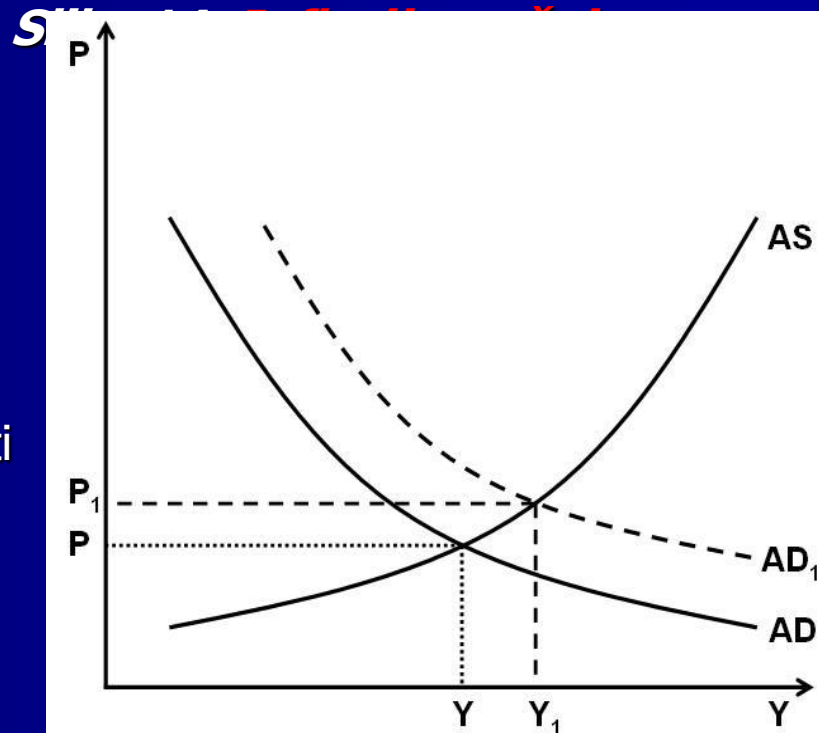
- (1) INFLACIJA TRAŽNJE,**
- (2) INFLACIJA TROŠKOVA I**
- (3) STRUKTURNA INFLACIJA.**

INFLACIJA TRAZNJE

- Inflacija tražnje (naziva se i klasični tip inflacije) dolazi usljed prevelike efektivne tražnje u odnosu na ponudu, pri čemu je rast tražnje uzrokovan prekomjernim rastom novčane mase ili rastom lične i investicione potrošnje. Kod ispoljavanja inflacije tražnje dolazi do pomjeranja krive agregatne potražnje (AD), dok kriva agregatne ponude (AS) ostaje ista (ili se i ona pomjera ali znatno sporije od krive AD).
- **Inflacija tražnje** se grafički može predstaviti uz pomoć osnovnog makroekonomskog **AS-AD modela** (na koordinatnom sistemu apcisa predstavlja realni društveni proizvod (Y), a ordinata nivo cijena).

Povećavanje agregatne potražnje se ispoljava kao pomjeranje krive AD udesno i naviše (sa AD na AD₁), što podiže opći nivo cijena sa p na p₁.

Povećavanje agregatne tražnje u odnosu na nepromjenjenu agregatnu ponudu može se opisati i kao *stanje u kome mnogo novca juri za malom količinom roba*.

- **S obzirom na uzrok viška agregatne tražnje nad agregatnom ponudom (AD nad AS) razlikujemo keynesijansku i monetarističku teoriju inflacije potražnje.**
- **Monetaristička teorija objašnjava inflaciju povećavanjem novčane mase iznad porasta ukupne proizvodnje,** za razliku od keynesijanske koja tvrdi da cijene mogu rasti i uz nepromijenjenu novčanu masu, iako ne zanemaruje u potpunosti efekte monetarne politike.
- Danas preovladava monetarna tj. klasična teorija čije pristalice smatraju da je inflacije posljedica prevelikog porasta agregatne potražnje koji je omogućen pretjeranim porastom novčane mase. Zato oni tvrde da je inflacija u dugom roku nemoguća bez povećanja **novčane mase.**

INFLACIJA TROŠKOVA

- **Inflacija troškova dolazi usljed dva razloga: povećavanja troškova proizvodnje i pojave monopolskih cijena.**

(a) Povećavanja troškova proizvodnje, odnosno cijene *inputa* (stoga se naziva još i *inflacijom ponude*), i to: - povećanja materijalnih troškova i energenata – npr. naftni šok 1973. i 1979. (njihovo povećanje kompenzira se povećavanjem prodajnih cijena), - poreza i doprinosa, - povećanja plaća iznad nivoa povećanja produktivnosti rada (povećavanje plaća može biti uslovljeno i pritiskom sindikata).

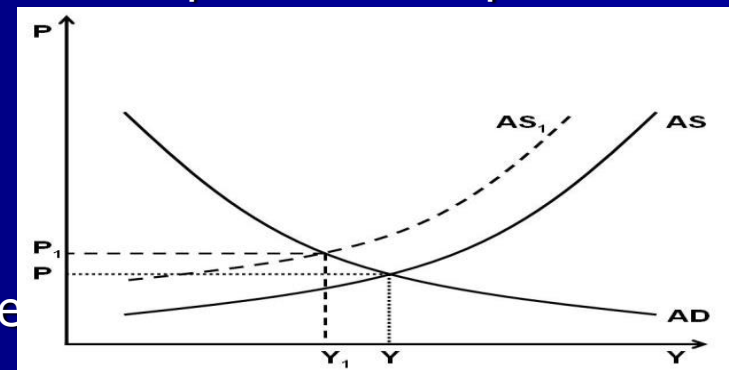
Bez obzira na koji način nastali, porast troškova vrši pritisak na cijene i tako kreće uzlazna spirala troškova i cijena. Inflacija troškova je posljedica rasta troškova u periodu visoke nezaposlenosti i nedovoljne iskorištenosti resursa

(b) Usljed sve prisutnije pojave nesavršene konkurencije - monopolskih i oligopolskih struktura nakon Drugog svjetskog rata (budući da su znatno više u odnosu na cijene formirane u uslovima potpune konkurencije, monopolske cijene uzrokuju nastanak inflacije u uslovima nepotpune zaposlenosti.

Kao i kod inflacije tražnje, i inflacija troškova se grafički može predstaviti uz pomoć osnovnog makroekonomskog AS-AD modela.

Slika 15: Inflacija troškova

Povećavanje troškova se ispoljava kao pomjeranje krive AS ulijevo (sa AS na AS₁), što, s jedne strane podiže opći nivo cijena sa p na p_1 , a s druge smanjuje realni društveni proizvod sa Y na Y_1 .

- **Strukturalna inflacija** je izvedena iz inflacije tražnje.
- Proizilazi iz strukturalnih neusklađenosti, a njen osnovni pokretač je višak tražnje u onim sektorima, koji zaostaju u odnosu na ukupni razvoj.
- **Strukturalna inflacija** dolazi i zbog porasta ukupne tražnje koja se ne može zadovoljiti, jer nema dovoljno **kapitalnih dobara** da se aktivira sva raspoloživa radna snaga.

ZAOSTAJANJA I NEIZVJESNOSTI U EKONOMSKOJ POLITICI

- Ovisno od sposobnosti nosioca ekonomske politike (vlade) traje i vremenska dužina poremećaja. Da bi primjenjena ekonomska politika dala željene efekte potrebno je da protekne izvjesni period. Upravo u tom periodu su i moguća zaostajanja.
- Ukoliko je poremećaj prolazan (privremen) i nema dugotrajne efekte, a ekonomska politika djeluje sa zaostajanjem, smatra se da je najbolja politika ne preduzimati nikakve mjere. Npr. ako dođe do privremenog opadanja lične potrošnje, proizvođači roba široke potrošnje reagovali će promjenama u proizvodnji ili u zalihama, prije nego u promjenama (prilagođavanjima) svojih kapaciteta. Da je vlada poduzela neku mjeru ekonomske politike izvjesno je da bi djelovala destabilizirajuće. Zaključujemo da neadekvatna stabilizaciona politika može destabilizovati makroekonomiju zemlje.

■ Zaostajanje može biti unutrašnje i vanjsko.

- (1) **Unutrašnje zaostajanje** je vremenski period između momenta kada akcija postaje potrebna i momenta kada je poduzimana.

Unutrašnje zaostajanje nastaje u prepoznavanju poremećaja (*recognition lag*), odlučivanju o akciji (*decision lag*) i toku akcije (*action lag*).

- (2) **Vanjsko zaostajanje** je onaj period koji protekne između preduzete akcije i njenih efekata u praksi.

- **Primjena bilo kojeg tipa ekonomske politike nikada ne može biti u potpunosti izvjesna sa rezultatima koji se očekuju.**

- **Postoji više uzroka te neizvjesnosti:**

- 1) **Nepredviđene promjene** u nekoj komponenti agregatne tražnje, odnosno potrošnje. Npr. ukoliko su mjere ekonomske politike usmjerene na promjene u ličnoj potrošnji, a neovisno od toga se dešavaju promjene u javnoj potrošnji (recimo zbog povećanih izdataka za vojsku ili socijalnih transfera), ukupni efekti u cilju smanjenja agregatne tražnje biće ispod očekivanih. U tom slučaju će nosioci ekonomske politike (vlada) morati da izvrše promjene instrumenata kako bi neutralizirali neželjena dejstva promjena u komponentama agregatne tražnje koje se nisu mogle predvidjeti.

- 2) **Drugi mogući uzrok neizvjesnosti** u stabilizacionoj politici uslovljen je vrstom ekonometrijskog modela na kojem se zasniva ekonomska politika. Ekonomotrijski model se iskazuje preko jedne ili više jednačina sa numeričkom vrijednošću parametara koji polaze od ponašanja ekonomije zemlje iz predhodnih perioda, odnosno njenih pojedinih sektora ili ekonomije kao cjeline. Ekonomotrijski modeli koji obuhvataju čitav sistem ekonomije zemlje i izražavaju zakonomjernost ukupnih ekonomskih tokova nazivaju se makroekonomski modeli. Primjenom makroekonomskim modela određuju se promjene u ekonomiji koje se dešavaju od jednog do drugog perioda čije je trajanje određeno akcijom ekonomske politike.

- Postoji više vrsta ovih modela i teško je odrediti koliko oni tačno predviđaju buduća ekonomska kretanja. To zavisi od izabranih parametara i procjene njihove vrijednosti, koje ne moraju uvijek odgovarati stvarnim vrijednostima. Greške su moguće i one su osnov nerealnih predviđanja ekonomskih kretanja koja se zasnivaju na izabranom modelu. Tako su, npr. 1980. godine SAD predviđale promjenu realnog GDP-a od -0,8 %, dok je ona iznosila -0,3 %, a 1982. nova vrijednost je bila 2,8. na osnovu predviđanja kretanja realnog GDP-a preduzimate su i odgovarajuće mjere ekonomske politike, čiji je efekat zavisio od razlika u ostvarenim kretanjima od predviđenih.

POJAM, VRSTE I KARAKTERISTIKE STABILIZACIONIH PROGRAMA

Stabilizacioni program je skup koordiniranih i konzistentnih mjera ekonomske politike čiji je cilj da stabilizuje cijene uz minimalne stabilizacione troškove. Razlikuju se stabilizacioni programi u širem i užem smislu.

U širem smislu, stabilizacionim programima se postižu: (a) **kratkoročni ciljevi - dezinflacija i ostvarenje cjenovne ravnoteže kao primarni ciljevi**, i (b) **dugoročni ciljevi** – makroekonomska ravnoteža i ekonomski rast kao sekundarni ciljevi.

Stabilizacioni programi se klasificiraju prema više kriterija:

- Prema sadržaju preduzetih mjera dijele se na:
 - 1) **Ortodoksne**, koji akcent stavljaju na fiskalnu i monetarnu politiku kao temeljne uzroke inflacije,
 - 2) **Heterodoksne**, koji pored temeljnih mjera sadrže i politiku dohodaka u cilju eliminiranja *inflacione inercije*.
- Prema brzini dezinflacije i stabilizacionim troškovima imamo:
 - 1) **Gradualističke programe**, koji obaraju inflaciju postepeno, uz niže troškove. Primjenjuju se pri inflaciji nižeg intenziteta (do 100 % na godišnjem nivou),
 - 2) **Šok terapije** (ortodoksne i heterodoksne) koje imaju za cilj brzu i oštru dezinflaciju uz nešti više troškove, a primjenjuju se pri visokoj inflaciji i hiperinflaciji.

Prema uspješnosti:

- 1) **Uspješni stabilizacioni programi** koji u određenom roku ostvruju osnovne proklamaovane ciljeve (prevashodno cjenovnu stabilnost i ekonomski rast),
- 2) **Neuspješni stabilizacioni programi** koji se poslije početnog i privremenog pada cijena završavaju pogoršavanjem svih ekonomskih indikatora i novom akceleracijom inflacije.

Poseban tip neuspješnih programa vezan je za ekonomije Latinske Amerike koje karakterisala hronična i visoka inflacija i česti (mahom neuspješni) stabilizacioni programi. To su:

- **Nedovoljno istrajni stabilizacioni pokušaji** u kojima vlade nisu u stanju da se u dužem vremenu održe fiskalnu ravnotežu i monetarno-finansijsku disciplinu i koji završavaju napuštanjem nominalnih sidara (devalvacija) i ršatom cijena. Tipičan primjer je *Austral plan* u Argentini
- **Populistički stabilizacioni programi** su oni u kojima ne postoji spremnost da se uspostavi fundamentalna ravnoteža već se svode na politiku dohotka, rast realnih nadnica i kupovinu vremena do novog inflacionoig ciklusa. Tipičan primjer je *Cruzado plan* u Brazilu.

Stabilizacioni programi međunarodnog moneratnog fonda imaju ključni cilj uspostavljanje vanjskotrgovinske ravnoteže, ali se po svom karakretu mogu srvstati u ortodoksne programe u širem smislu.

Tipovi stabilizacionih programa prema vrsti inflacije

Svaka vrsta inflacije zahtjeva odgovarajući stabilizacioni program, što je vidljivo u narednoj tabeli.

Vrsta inflacije i stabilizacijski programi

Vrste inflacije

Stabilizacijski programi

A) Prema intenzitetu inflacije

Prema sadržaju mjera

Prema brzini dezinflacije

Umjerena

Ortodoksni

Gradualistički

Hronična

Heterodoksni

Gradualistički / šok

Visoka

Heterodoksni

Šok terapija

Hiperinflacija

Ortodoksni

Šok terapija

■ *B) Prema uzrocima*

Troškovna inflacija

Heterodoksni

-

Inflacija tražnje

Ortodoksni

-

Iz predhodnog pregleda proizilazi:

1) u slučaju inflacije nižeg intenziteta (do 100 %) pogodniji je gradualistički model sa sporijim padom inflacije, uz niže stabilizacione troškove.

2) Visoka inflacija (preko 100 %) i hiperinflacija traže šok terapiju, budući da je zbog visokog intenziteta inflacije i velikih inflacionih troškova potrebno sasjeci inflaciju oštro i brzo. Šok terapija je ovdje preporučljiva, jer brzo slama inflaciona očekivanja, uklanja inflacionu inerciju i povećava kredibilitet programa.

3) zbog institucionalnih rigidnosti i jake inflacione inercije koje su prisutne u hroničnim i visokim inflacijama, pogodniji je heterodoksn program jer za kraće vrijeme odstranjuje inflaciju.

4) Kod umjerene inflacije i naročito kod hiperinflacije, pogodniji je ortodoksn program jer je inflacija već iščezla i neophodna je promjena režima cjelokupne ekonomske politike.

5) Troškovni elementi su uzročnici inflacione inercije i zato troškovne inflacije zahtijevaju heterodokсне stabilizacione programe.

6) Uzroci inflacije tražnje su na monetarnoj ili fiskalnoj strani i zato su neophodni ortodokсни programi.

- Kejnzijanci i Škola racionalnih očekivanja naglasak stavljaju na fiskalnu, a monetaristi na monetarnu komponentu ortodoksnog programa.

Karakteristike stabilizacionih programa

- Bez obzira o kojoj vrsti stabilizacionog programa se radi, svi imaju: **(1) ciljeve, (2) stabilizacione mjere, (3) faze u stabilizaciji, (4) rezultate i (5) stabilizacione troškove.**
- **U ciljeve** spadaju: **a) stabilnost cijena, b) platnobilasna ravnoteža i rast deviznih rezervi, c) fiskalna i monetarna stabilnost, d) ekonomski rast, e) strukturna reforma.**
- **U stabilizacione mjere ubrajamo:**
fiskalne mjere koje se provode u cilju eliminiranja budžetskog deficita, što se postiže:
 - rastom poreskih prihoda,
 - snižavanjem javne potrošnje i budžetskih rashoda.
- Monetarne mjere koje se provode u cilju ostvarenja monetarne stabilnosti putem restriktivne monetarne politike, Monetarne reforme koja se postiže uvođenjem nove valute (najčešće nakon hiperinflacije)
- Politiku deviznog tečaja koja se postižu pomoću fiksiranja, crawling peg ili plivajućeg deviznog tečaja,
- Politiku dohodaka, kao ključne komponente heterodoksnh programa, koja se postiže kontrolom (ili zamrzavanjem) cijena i nadnica kako bi se spriječile inflacione inercije i indeksacije.,
- Mjere strukturne reforme kao što su: privatizacija, restrukturiranje preduzeća i banaka, reforma državnog sektora.

Faze u stabilizaciji, najčešće, su:

- prva, ostvarenje cjenovne stabilnosti,
- druga, uspostavljanje trajnije makroekonomske stabilnosti,
- treća, promjena ekonomske strukture i stabilan ekonomski rast.

Rezultati u odnosu na ciljeve programa i prate se prema sljedećim ekonomskim indikatorima:

- stopa inflacije,
- saldo budžeta i platnog bilansa,
- stanje deviznih rezervi,
- kretanje realnog deviznog tečaja i realnih nadnica,
- kretanje kamatnih stopa,
- fizički obim proizvodnje i rast GDP-a, itd.

Na osnovu ovih indikatora se ocjenjuje da li je program uspješan, šta su slabosti i kritične tačke na koje treba djelovati.

■ **Stabilizacioni troškovi se mjere:**

- rastom nezaposlenosti,
- padom proizvodnje i padom GDP-a,
- smanjivanjem realnih nadnica,
- rastom realnih kamata i smanjenjem potrošnje i investicionih aktivnosti,
- precjenjenim deviznim tečajem i vanjskom neravnotežom.

Osnovni cilj stabilizacionih programa sa aspekta društvenog blagostanja je minimizirati društvene i ekonomske troškove dezinflacije. Od tog kriterija zavisi izbor stabilizacionog programa.

Ekonomska kretanja u stabilizacionom periodu

• **Otklanjanje inflacije (dezinflacija) i uspostavljanje makroekonomske stabilnosti u stabilizacionom periodu se karakteriše sljedećim:**

1) Eliminirana su inflatorna očekivanja i uspostavlja se cijenovna stabilnost i cijene obnavljaju informativnu, alokativnu, selektivnu i distributivnu funkciju,

2) Nakon zaustavljanja inflacije novac vraća svoje vitalne funkcije,

3) Raste tražnja za novcem bez inflatornih posljedica (*efekat remonetizacije*) i do drastičnog pada brzine novčanog opticaja,

4) Devizni tečaj se stabilizira, a u većini slučajeva dostiže se (interna) konvertibilnost,

5) Nestaju ili se minimiziraju redistributivni efekti i troškovi inflacije,

6) Uspostavlja se fiskalna ravnoteža i raste realna vrijednost naplaćenih poreza (*inverzni Oliver-Tanzi efekat*),

7) Smanjuju se zalihe, roba se vraća na tržište, pa se poboljšava snadbjevenost tržišta,

8) Rastu realne nadnice i proizvodnja, normalizuje se ekonomska aktivnost, a dolazi do relaksacije stanovništva, jer cijenovna stabilnost smanjuje psihološke pritiske i brzinu ekonomskih transakcija kakva postoji u hiperinflaciji,

9) Povećava se realno poresko opterećenje privrede i smanjuje poreska evazija,

10) Poststabilizacioni period je praćen rastom realnih kamatnih stopa, padaju agregatna tražnja i investiciona aktivnost,

11) Po pravilu raste nezaposlenost, ali manje ako se izabere odgovarajući tip programa (ortodoksni u hiperinflaciji, heterodoksni u hroničnoj i visokoj inflaciji).

Ostvarivanje i efikasnost ekonomske politike

Politički i pravni okvir

- **Ekonomska politika je u potpunosti determinirana političkim i pravnim okvirom, budući da su:**
 - njeni nosioci su politički subjekti,
 - ciljevi proizilaze iz ekonomskih, političkih i socijalnih interesa,
 - mjere ekonomske politike i njihovo ostvarivanje prethodno je uslovljeno razvijenošću pravnog okvira.
- Vidimo, dakle, da su politički i pravni okvir ekonomske politike tako važni da nisu samo njezin okvir već i dio sadržaja.
- *Politički i pravni okvir ekonomske politike određen je političkim sistemom i trima naprijed navedenim odrednicama ekonomskog sistema.*
- **Politički i pravni okvir određuju način koordinacije odluka nosilaca (subjekata) ekonomske politike. U tom smislu centralizovani politički sistemi provode vertikalnu, a decentralizovani horizontalnu kordinaciju odluka nosilaca ekonomske politike.**

- **U centralizovanom sistemu** država je jedini nosilac ekonomske politike i koordinacija odluka se ostvaruje preko sistema vertikalno uređenih hijerarhijskih odnosa organa upravljanja ekonomijom zemlje (od ministarstava do najnižih organa državnog aparata) i upravljanja ekonomskim subjektima.
- Ovaj sistem je bio karakterističan za **planske privrede bivših komunističkih zemalja.**
- **Decentralizovani sistem** koordinacije odluka vezuje se za tržišne sisteme sa političkim demokratijama. za razliku od centraliziranog sistema, **ovdje ekonomski subjekti samostalno donose odluke o svojoj djelatnosti, dok se makroekonomske odluke donose horizontalno.**
- Ciljevi i instrumenti u pravilu su u višestrukoj sprezi i u odlučivanju sudjeluje više subjekata.
- Stoga skup odluka je usklađen ako se kod svakog subjekta prethodne odluke tj., odluke koje donosi prije nego što dobije informacije o odlukama drugih subjekata poklapaju s kasnijim odlukama tj, odlukama koje bi donio naknadno, kad utvrdi šta su drugi odlučili.
- **Uspjeh o tome ovisi i o kvalitetu pravnog okvira.**

- **Decentralizirano odlučivanje** iako ponekad zbog malih jedinica i uskih horizonata odlučivanja može uzrokovati teškoće, ima niz prednosti: omogućuje uvažavanje lokalnih i drugih specifičnosti, širi bazu odlučivanja, pridonosi povećavanju inicijative i odgovornosti, bliže zbivanjima i može biti brže ostviriti ciljeve ekonomske politike, s bržim efektima.
- **Preko ekonomske politike prelamaju se različiti politički i ideološki interesi.**
Jedina saglasnost je da ekonomska politika treba postići: (1) **stabilnost privrede** i (2) **kriterije efikasnosti**. Za liberalna društva, politički i ideološki interesi nalažu usvajanje tzv. **Washingtonskog Consensusa** kao temeljnih i obavezujućih smjernice za sve vlade neovisno o njihovom političkom usmjerenju.

Riječ je o deset skupina politika i obavezujućih kriterija za ekonomsku politiku:

- Naglašeno je mjesto za **fiskalnu politiku**. Osnovno pravilo jeste budžetska ravnoteža i eliminiranje budžetskog deficita s eventualnim operativnim deficitima,
- **Utvrđivanje prioriteta javnih rashoda** znatnim dijelom pripada u kategoriju opšteg konsenzusa kada su u pitanju sredstva za školstvo, zdravstvo itd., i većinu transfera dohodaka prema siromašnim slojevima.
- **Reforma poreznog sistema** kojoj je cilj širenje porezne baze i smanjenje marginalnih poreznih stopa, ali i unaprijeđenje kriterija pravednosti. Tu mogu postojati razlike između desnih i lijevih političkih partija.
- **Liberalizacija finansijskog sistema** jeste ključni element u općem konsenzusu o stabilizaciji i razvoju. Osnovni cilj liberalizacije je razvijeno tržište kapitala i tržišno određivanje kamatnih stopa, kako bi se potaknula potražnja za depozitima, ali i racionalizirala alokacija kredita politikom realnih aktivnih i pasivnih kamatnih stopa. **Politika budžetskog deficita** valja biti u skladu sa liberalizacijom finansijskog sistema.

- **Politika intervalutnog tečaja** - odstupanja su moguća u antiinflacionoj politici, kad čvrsti tečaj dovodi do aprecijacije domaće valute. To može dovesti do slabljenja konkurentnosti domaće privrede na svjetskom tržištu.
- **Liberalizacija vanjske trgovine** – je osobitno važna u strukturnoj razvojnoj politici zemlje. Ona zahtjeva srednjoročno i dugoročno postavljanje, kako bi se izbjegle socijalne tenzije izazvane nezaposlenosti.
- **Direktne strane investicije** – teže kidanje barijera ulasku kapitala u zemlju. To je oblik ulaska kapitala, kojem mora biti garantiran izlazak profita iz zemlje.
- **Privatizacija** – kao pretpostavka efikasnog razvoja takođe je opće prihvaćen stav u ekonomskoj politici, te s političkog gledišta predstavlja nužnu mjeru u politici, bez obzira na karakter i političku orijentaciju u pojedinoj državi.
- **Politika deregulacije** – je način stvaranja konkurentnog ambijenta u razvitku svake zemlje. Regulacija se svodi na politiku zaštite okoline, sigurnosti, nadzora finansijskih institucija. Stav o deregulaciji i regulaciji je konsenzualnog, a ne ideološkog i političkog karaktera.
- **Pravo vlasništva** – je jedno od osnovnih prava s presudnim značenjem za ekonomsku politiku. Rasprave o denacionalizaciji, pravu vlasništva na zemlju, šume i dr., ponovo pokazuju da vlasništvo može biti predmet ideoloških suprotnosti.
-
- **Deset nabrojanih skupina politika i kriterija može se, po neoliberalnim ekonomistima, smatrati opće prihvatljivim i nužnim za svaku racionalnu politiku i strategiju razvoja.**

Faze ostvarivanja ekonomske politike

- Faze ostvarivanja ekonomske politike su:

1. Priprema ekonomske politike

- a) ekonomska analiza i ocjena stanja prognoze
- b) Prognoze

2. Utvrđivanje ekonomske politike

- a) izbor ciljeva i ispitivanje konzistentnosti
- b) utvrđivanje instrumenata i mjera radi ostvarivanja ciljeva
- c) simulacije u više iteracija

3. Primjena utvrđenih rješenja

4. Praćenje ostvarenja, te izmjene ili dopune određenih rješenja (po potrebi)

- Ostvarivanje ekonomske politike se može izraziti kao proces transformacije sadašnje situacije (A) u poželjnu situaciji (B). Ovaj proces između situacija A i B, koje smo označili kao faze ostvarivanja ekonomske politike, mogu se predstaviti kao:

Faza 1: početna situacija (u njoj vršimo ekonomsku analizu i ocjenu stanja, te donosimo prognoze)

Faza 2: utvrđivanje ciljeva i izbor instrumenata

Faza 3: stavljanje u akciju (primjena utvrđenih rješenja)

Faza 4: analiza, kontrola, korekcija (praćenje ostvarenja, te izmjene ili dopune određenih rješenja)

- Pri utvrđivanju optimalnih elemenata ekonomske politike važno je nekoliko pitanja:
 - sukladnost sa ekonomskom teorijom, ali i praksom usporedivih zemalja koje su uspješno obavile ove procese
 - objektivna valorizacija polaznog momenta, odnosno teškoće ekonomske situacije
 - razmatranje odnosa i aranžmana s drugim državama
 - prijeko je potreban i društveni konsenzus za određenu politiku
 - stručnost i sposobnost nosilaca priprema i ostvarivanja ekonomske politike.
- Ekonomska analiza uprkos svim ograničenjima mora biti u toj mjeri dovoljna i kvalitetna da na osnovu empirijskih ocjena može u različitim varijantama predvidjeti kretanje na području **proizvodnje, zaposlenosti, ekonomskih odnosa sa inostranstvom itd.**
- U ekonomskoj politici valja raspolagati takvim osnovama koje će analizirati različite varijante instrumenata i ciljeva.
- U svemu tome i sa stanovišta ekonomske aktivnosti posebnu pažnju zavređuju pitanja **ekonomske efikasnosti.**

Efikasnost ekonomske politike

- Sve poduzimane ekonomske politike podliježu kriterijumu efikasnosti, koja se u najkraćem može definisati kao **maksimizaciju rezultata uz minimizaciju troškova**. Efikasnost ekonomske politike se mjeri stepenom ostvarivosti postavljenih ciljeva ekonomske politike čiji efekti treba da su veći od društvenih troškova nastalih u procesu realizacije tih ciljeva.

Tokom provođenja, pa dakle i u postizanju efikasnosti ekonomskih politika, mogu se pojaviti prepreke, koje mogu biti političkog, socijalnog karaktera i ili opće društvenog karaktera.

- Od postavljenih ciljeva u predizbornim kampanjama često se, naime, mora odstupiti u slučaju pravljenja koalicionih vlada, gdje se moraju zadovoljiti interesi stranaka koje te kolacije prave.
- Osnovno pitanje efikasnosti ekonomske politike su uslovi od kojih ona ovisi a zatim od toga da li su oni podložni uticaju i korekciji. S tog gledišta uslovi efikasnosti se mogu podijeliti na opće i posebne.
- Opći uslov efikasnosti ekonomske politike je povezan sa političkim i ekonomskim sistemom, odnosno njihovim temeljnim institucijama.
- Stabilne i funkcionalne institucije ekonomskog sistema su i prve pretpostavke efikasnosti ekonomske politike, jer od njih zavisi primjena instrumenata ekonomske politike.

- Najvažnije institucije ekonomskog sistema su tržište i vlasništvo: razvijeno tržište je neophodni uslov dejstva instrumenata fiskalne, monetarne i devizne politike, a pravno uređeno i zaštićeno vlasništvo čini neophodan okvir za odvijanje djelatnosti ekonomskih subjekata i reguliranja njihovih međusobnih transakcija.
- Isto tako, stabilan politički sistem i političke institucije omogućavaju regularne političke izborne procese, sastav buduće vlade, odnosno demokratske procese. Samo u demokratskim društvima *javni izbor* je u interesu većine glasača (građana). Suprotno tome, politički nestabilne zemlje, s odsustvom demokratskih procesa teško da može imati efikasnu ekonomsku politiku čak i ako je ona programski idealno pripremljena.
- **Posebni uslovi efikasnosti ekonomske politike se raščlanjuju na sljedeće uslove:**
 - Stepennost postavljenih ciljeva,
 - Izbor efikasnih instrumenata,
 - Pravovremena primjena instrumenata sa najbržim djelovanjem,
 - Vertikalna i horizontalna koordinacija odluka.
- *Stepennost postavljenih ciljeva* ovisi od procjene postojećeg ekonomskog stanja i potrebi da se ono mijenja uz uvažavanje društvenih i političkih odnosa i interesa. Vlada koja postavlja ciljeve u svom programu ekonomske politike s jedne strane, mora raspolagati vjerodostojnim i tačnim podacima o strukturi i kretanjima makroekonomskih agregata (GDP-a, inflacije, uvoza i izvoza, i td.), a s druge, mora poznavati očekivanja na strani ekonomskih subjekata i stanovništva.
- *Izbor efikasnih instrumenata* treba da obezbjedi ostvarivost postavljenih ciljeva. Naravno, ^{5/31/2016} uvijek treba računati sa neizvjesnošću budućih ekonomskih i političkih situacija u kojima će odabrani instrumenti zaista imati očekivano dejstvo.

- *Pravovremena primjena instrumenata sa najbržim djelovanjem* zavisi od procedure odlučivanja, odnosno vezano je za problem mogućeg zaostajanja (*time-lag*) u donošenju usluga.
- Neki instrumenti kao **ugrađeni stabilizatori** sa automatskim djelovanjem (npr. Progresivno oporezivanje rastućih dohodaka) imaju promptno dejstvo, dok drugi, koji zahtjevaju saglasnost, odnosno predviđenu proceduru djeluju sa zaostajanjem. Najduža procedura vezana je za donošenje zakona, jer od izrade prijedloga do konačnog teksta i usvajanja parlamenta treba duži vremenski period.
- Sve to upućuje na zaključak da sa aspekta uspješnosti ekonomske politike nije važno samo da je jedan instrument efikasniji, već i da su mu vremenski efekti brži.
- **Vertikalna i horizontalna koordinacija odluka** ovise od karaktera političkog sistema, pa se može govoriti o centralizovanom i decentralizovanom načinu donošenja odluka.
- Već smo govorili o tome da je u centralizovanom sistemu država (kakve su bile bivše komunističke zemlje) jedini nosilac ekonomske politike i koordinacija odluka se ostvaruje preko sistema vertikalno uređenih hijerarhijskih odnosa organa upravljanja ekonomijom zemlje, dok se decentralizovani sistem koordinacije odluka vezuje demokratska ustrojstva i tržišnu privredu u kojima se vrši horizontalna koordinacija odluka.
- **Indikatori kojima se ocjenjuje efikasnost ekonomske politike su:**
 - **GDP per capita, Stopa nezaposlenosti, Stopa inflacije,**
 - **Stabilnost deviznog tečaja domaće valute, Budžetski deficit, odnosno suficit.**

- **Rast GDP per capita** je pokazatelj nivoa ekonomskog rasta i životnog standarda stanovništva. Usto, on pokazuje dali se uspješno realizira osnovni cilj ekonomske politike iskazan kao povećanje materijalnog bogatstva društva.
- Nivo razvijenosti pojedinih zemalja zato se i mjeri kretanjem GDP *per capita*, što posebno prate međunarodne finansijske organizacije kao što su IMF i Svjetska banka.
- **Visoka zaposlenost** je indikator efikasne a visoka nezaposlenost neefikasne ekonomske politike. Stopa nezaposlenosti ne bi trebala da bude znatno iznad prirodne stope nezaposlenosti koja iznosi 5-6 %. Niska nezaposlenost, odnosno visoka zaposlenost prateća je pojava rasta realnog GDP i konjunktura (poslovnog ciklusa) u zemlji.
- **Niska inflacija** je indikator efikasne a visoka neefikasne ekonomske politike. Razvijene zemlje, u pravilu, imaju nisku inflaciju na godišnjem nivou, koja se cca 2-3 %.
- **Održavanje stabilnost deviznog tečaja** je u nadležnosti centralne banke koja postiže primjenom različitih instrumenata.

• **Promjene deviznog tečaja imaju efekte na ukupna ekonomska kretanja, položaj pojedinih sektora i ekonomskih subjekata.**

• Posljednji indikator je stanje budžeta države. Uspješnost fiskalne (budžetske) politike i prateće fiskalna disciplina ogledaju se u uravnoteženom budžetu.

• EU je za svoje članice, kao i za one koje joj pristupaju, odredila granicu budžetskog deficita na od 3 % GDP.

• **Tokom XX stoljeća zabilježeno je čak 18 hiperinflacionih epizoda u 13 zemalja, sa različitim uspjehom, što se može vidjeti u tabeli 5.**

Iz iskustvava zemalja koju su provodile stabilizacione programe iz predhodnog pregleda zaključujemo sljedeće:

1) U klasičnim hiperinflacijama primjenjen je ortodokсни model i svi glavni stabilizacioni programi su bili uspješni.

2) U hiperinflaciji novijeg doba (Argentina, Brazil, Peru, SFRJ) primjenjen je heterodokсни model zbog izražene inflacione inercije, ali sa snažnim naglaskom na uspostavljanje fundamentalne makro-ravnoteže.

3) Većina heterodoksnih programa za obaranje inflacije bila je samo djelimično uspješna. Hiperinflacija je obarana u kratkom roku, ali se uvijek vraćala na predhodni, inercioni nivo; kasnije su slijedili uspješni stabilizacioni pokušaji.

4) u svim hiperinflacijama (izuzev Tajvana) primjenjene su šok terapije, što je i razumljivo s obzirom na intenzitet i potrebu brze i oštre dezinflacije.

HVALA NA PAŽNJI!!!!!!